

*Les arqueologies del subministrament de sílex a la prehistòria**

Antonio Ramos Millán

Introducció

El subministrament prehistòric de recursos lítics és un dels temes d'estudi originat en el marc de la investigació de l'economia prehistòrica i que més ha interessat a l'arqueologia moderna, una arqueologia antropològica que s'ha contrastat en les últimes dècades amb la tradicional arqueologia historicocultural. L'arqueologia funcionalista i materialista, ecològica o marxista, que coneixem generalment per *arqueologia processual*, ha permès un gran desenvolupament dels fonaments teòrics i metodològics d'aquests estudis de proveïment, estudis que integren diverses àrees d'investigació, com ara els estudis de l'explotació dels recursos, de la mineria del sílex, i també tots aquells que centren el seu interès en la distribució d'aquestes matèries lítiques, en què destaca l'arqueologia de l'intercanvi prehistòric.

Aquests estudis processuals de proveïment lític s'han basat en la teoria formalista de l'antropologia econòmica, i amb això han traslladat els nostres principis econòmics a les societats prehistòriques. En una situació totalment oposada, la renovació postprocessual de l'arqueologia antropològica, que engloba plantejaments post-estructuralistes i neomarxistes, ens ha proporcionat nous enfocaments de l'economia prehistòrica d'acord amb les teories antropològiques substantivistes, unes teories que han permès tenir una visió molt diferent del subministrament lític. Aquesta nova visió, allunyada dels planteja-

ments materialistes ecològics que han capitalitzat les versions processuals, ha donat èmfasi als aspectes ideològics de la incidència sociopolítica i ha situat el proveïment en un àmbit econòmic integrat en essència a la cultura.

En aquest treball realitzarem un exercici de crítica i contrastació entre les visions processual i postprocessual del subministrament, considerant els diversos àmbits econòmics constituents relatius a la producció, distribució i consum. Analitzarem aquests aspectes amb relació a les indústries lítiques tallades, amb especial referència al sílex, encara que els fonaments d'aquest treball i el seu abast trobin significació en altres recursos i tecnologies lítiques.

El subministrament prehistòric formalista de l'arqueologia processual

La importància de l'estudi de l'economia prehistòrica en l'arqueologia processual va fer sorgir durant els anys setanta els diversos temes relacionats amb el forniment de matèries primeres lítiques que, juntament amb els nous estudis sobre tecnologia (seqüències de reducció o cadenes operatives) i funció (anàlisis de traces

* Aquest treball ha estat realitzat dins del marc del Projecte de Recerca PB-1998-1333 del Pla Nacional d'I+D.

d'ús), completaven la tríada analítica dels estudis lítics moderns. Els pols materialistes ecològics i històrics (marxistes) que conformen el nucli de la teoria antropològica de l'arqueologia processual s'han fonamentat en una concepció formalista de l'economia prehistòrica, fet que ha comportat una visió economicista (l'economia com a estructura independent i primera determinant) i subsistencialista (la subsistència com a pilar central de l'economia) de l'escena econòmica prehistòrica, com ara el subministrament de recursos lítics; una visió utilitarista, en termes de la teoria econòmica clàssica, que transporta els rols econòmics de la nostra cultura a la història més ancestral.

L'estudi de l'aprovisionament de recursos era una destacada oportunitat analítica per inferir sobre la conducta econòmica. Enfront els estudis descriptius tradicionals de l'arqueologia historico-cultural, englobats en la tipologia lítica, l'arqueologia processual oferia l'oportunitat d'investigar l'economia continguda en la tecnologia lítica. Les anàlisis processuals de les matèries primeres (estudis de procedència o de determinació d'àrees font) van plantejar l'objectiu d'inferir sobre la conducta, el sistema o els mecanismes del subministrament; mecanismes sovint polaritzats entre les activitats d'explotació dels recursos locals o immediats (procedències properes) i les relacionades amb la circulació o difusió regional de béns, ja fos mitjançant el transport procurat per la mobilitat regional dels caçadors recol·lectors o bé a través de l'intercanvi/comerç entre les societats agropecuàries (procedències llunyanes).

Els estudis de procedència van tenir, i tenen, dos pilars teòrics fonamentals. Per una banda, es fonamenten en les ciències de la terra (geologia regional i petrologia) i originen àrees d'estudi d'àmbit interdisciplinari (geoarqueologia i petrologia); per altra banda, i paral·lelament, l'arqueologia espacial oferia un dispositiu metodològic adient. Les anàlisis de captació de jaciments, amb els seus conceptes de territori d'explotació i àrea de captació, permeteren fer-se càrrec de l'espai geogràfic implicat en les procedències dels recursos presents en un jaciment arqueològic i classificar-les d'acord amb la seva accessibilitat propera o llunyana, duent a col·lació els dos mecanismes de proveïment indicats prèviament. Amb aquest plantejament meto-

dològic, els estudis processuals del subministrament prehistòric han ofert resolucions analítiques solvents per a la reconstrucció dels contextos etnogràfics en què aquest es documenta, encara que la importància del seu abast només sigui mostrada satisfactòriament en un conjunt menor de casos d'estudi.

Dos tipus d'estudis majors han centrat les investigacions del subministrament prehistòric: els estudis d'explotació de recursos lítics, tant regionals com de fonts singulars (mines i pedreres), i els estudis de l'aprovisionament lític d'assentaments particulars, basats en les anàlisis de procedències o la determinació d'àrees font. Ambdós tipus d'estudis han fixat el seu interès tant en els sistemes de producció com en els de distribució, mostrant així la coexistència dels respectius contextos de producció i distribució. Juntament amb els recursos procedents de la recol·lecció de material superficial (dipòsits geològics secundaris), que són la manifestació d'una explotació d'escàs valor productiu i de distribució només local o en el marc d'una comunitat, en les explotacions intensives o mines de sílex (dipòsits geològics primaris) es documentaven grans volums de deixalles lítiques resultants de produccions massives que es trobaven distribuïdes des de les mines fins a centenars de quilòmetres, fruit de la circulació de béns, interpretada segons el fenomen de l'intercanvi primitiu o segons la mobilitat regional de les poblacions de caçadors recol·lectors.

L'escola processual va realitzar girs metodològics fonamentals per reconduir els interessos de la llarga tradició historico-cultural de l'arqueologia minera de sílex. Als anys vuitanta, es va posar de manifest la gran rellevància dels registres lítics d'aquestes fonts de matèries primeres explotades de manera intensiva; així, les mines i les pedreres es van convertir en centres principals de les operacions de recerca de la producció lítica, un símbol teòretic dels interessos processuals en la tecnologia lítica. Els estudis processuals han permès tenir un accés detallat als diversos contextos etnogràfics implicats en l'explotació d'aquestes àrees font de recursos: les estructures i el procés d'extracció dels recursos; el procés de la talla de sílex mitjançant la reconstrucció de les cadenes de reducció lítica i, conseqüentment, l'exploració del sistema tècnic productiu i el coneixement dels campaments o

assentaments instal·lats a les explotacions, han centrat l'interès de les investigacions de l'arqueologia minera. Més enllà d'aquests tòpics descriptius de la tecnologia minera i lítica sobresurten els estudis que, en última instància, es pregunten sobre les dimensions dels camps miners i el rendiment de les estructures d'extracció particulars (per exemple, pous) per tal d'obtenir valoracions quantitatives de la producció. Aquestes estimacions es plantegen les implicacions socioeconòmiques relatives a l'organització especialitzada del treball miner i de l'especialització artesanal que requereix la seva talla; estudis que, alhora, s'interessen pel mecanisme cultural que va portar a la distribució regional del sílex produït, portant a col·lació l'explicació de l'intercanvi o la mobilitat de les poblacions. En tots aquests fronts d'estudi, hi destaca la coneguda escola polonesa d'arqueologia minera.

Però, més enllà del nou rumb processual de la investigació de mines o pedreres singulars, els anys vuitanta van significar l'aposta regional pròpia de l'escola, on han destacat els estudis empresos a Amèrica del Nord. L'estudi del potencial dels recursos d'una regió, o base regional de recursos, permetia la definició de les àrees font (per exemple, una formació geològica amb sílex), constituïdes per fonts discretes de matèries primeres (per exemple, un aflorament particular). Les àrees font de matèries primeres amb evidències arqueològiques de la seva explotació serien considerades fonts de proveïment (per exemple, mines o pedreres), i les àrees on aquestes s'inscriuen, en relació amb les àrees font, serien considerades àrees de subministrament. En els estudis d'intercanvi, aquestes àrees incorporen, tanmateix, els assentaments instal·lats previsiblement a les proximitats de les explotacions, des d'on parteix (zona de contacte) tant l'explotació del sílex com el seu intercanvi. Aquests conceptes permetien organitzar els estudis de proveïment amb la perspectiva regional que requerien les evidències arqueològiques de les procedències geogràfiques dels recursos.

L'estudi de la distribució regional dels recursos lítics a partir de fonts conegudes ha comportat una doble i gairebé exclouent lectura antropològica, presentada freqüentment en forma de dicotomia amb relació al nomadisme i sedentarització de les societats prehistòriques i repre-

sentada pels grups caçadors recol·lectors i agricultors ramaders, respectivament. En el primer cas, la procedència llunyana dels recursos lítics documentats en assentaments paleolítics ha estat interpretada majoritàriament com a resultat d'una conducta d'aprovisionament de recursos lítics integrada en les activitats subsistencials quotidianes, vinculades a la mobilitat regional d'aquestes poblacions i al manteniment i el transport dels artefactes lítics. D'aquesta manera es facilita la definició dels territoris d'explotació de les societats de bandes.

Les distribucions regionals distants, especialment entre les societats agropecuàries, però també entre caçadors recol·lectors, encara que de manera escassa, han estat objecte d'estudi des dels anys setanta d'apreciacions sobre l'intercanvi primitiu. L'estudi de l'intercanvi prehistòric fou un tema capdavanter introduït per la investigació processual, i ha explorat diverses teories del mètode. L'estudi de l'intercanvi prehistòric va passar de ser un tema d'anàlisi formal de les distribucions regionals des d'una font coneguda, a ser un estudi necessàriament més complex, on l'anàlisi de la mera distribució espacial (per exemple, anàlisi de regressió) no podia plantejar-se de manera aïllada, sinó integrada en un context cultural. No podien rescatar-se els diversos models de l'intercanvi primitiu (per exemple, reciprocitat, redistribució, etc.) des dels seus patrons formals de distribució material regional, i era necessari implicar altres variables materials relatives a l'escena ecològica, econòmica i social com: la geologia regional del recurs i la geografia regional de l'assentament; la naturalesa cultural o el consum del material intercanviat (per exemple, utilitari *versus* simbòlic); el caràcter especialitzat o domèstic de les produccions intercanviades, els contextos rituals de l'intercanvi, etc. Tot això amb diverses ramificacions analítiques. És en l'escola angloamericana de l'arqueologia de l'intercanvi on en trobem els dissenys analítics més elaborats; i com hi correspon, també hi trobem els resultats més desenvolupats que han entroncat amb els plantejaments postprocessuals, tal com tractarem posteriorment.

L'arqueologia processual més estesa ens presenta el subministrament prehistòric, tant l'explotació del medi com la distribució de material (mobilitat/intercanvi), com el proveïment o l'a-

bastament de recursos utilitaris i estrictament necessaris per a la subsistència, en el marc de l'anomenada economia de la matèria primera. Encara que majoritàriament aquests principis formalistes són subjacents a tota l'arqueologia processual de l'economia prehistòrica, només algunes recerques han arribat a desenvolupar-los en casos concrets, i han intentat demostrar els principis rectoris formalistes d'optimització econòmica en funció d'anàlisis de costos i beneficis. Així, per exemple, aquests estudis han considerat les distàncies de procedència del material, així com la seva qualitat, i han obtingut valoracions quantificades. L'optimització del proveïment (que significa l'obtenció de les matèries primeres de major qualitat tecnològica amb els mínims costos de distància, seguint amb el senzill i més paradigmàtic exemple) seria l'explicació més usada per a la comprensió dels sistemes de subministrament. Només aquesta gestió òptima dels recursos per a la satisfacció de les necessitats pràctiques i materials, amb l'òptica formalista de la nostra economia occidental, centrà tot l'interès sobre el contingut social de l'economia del recurs, de la seva oferta i la demanda; i aquest fet és ben visible tant en l'arqueologia minera com en les anàlisis arqueològiques de la distribució regional i de l'intercanvi prehistòric.

Des de l'arqueologia historicocultural, les explotacions mineres van jugar en un temps el paper de veritables factories, i el seu treball productiu va ser pensat i organitzat en els termes de l'eficiència econòmica dels nostres dies, on els agents socials (els miners) eren considerats treballadors molt propers a la disciplina i l'alienació industrial. Però diferents factors com la temporalitat del treball miner; el caràcter pulsatiu de la producció lítica —constantment evidenciat pels erràtics vestigis materials d'habitació presents en aquestes mines de sílex, simptomàtics d'expedicions mineres per dur a terme explotacions temporals, de la mateixa manera que en altres tipus d'explotacions prehistòriques—; així com l'absència de planificacions de màxim rendiment en l'explotació dels pous miners o la manca d'estalvi en l'aprofitament de la matèria primera, afegit a la inexistència d'especialistes a temps complet tant en aquest com en altres àmbits productius dels contextos culturals en estu-

di són, com dèiem, factors que han impossibilitat reiteradament de mantenir aquesta imatge actualista de l'explotació prehistòrica del sílex.

És comú avui dia aplicar la concepció funcionalista i materialista de l'economia primitiva processual a la mineria prehistòrica, on l'utilitarisme subsistencialista redueix en última instància tota explotació del medi a una mera gestió preventiva de riscos adaptatius regionals. Serà axiomàtic que l'explotació intensiva dels recursos lítics respongui a un intent d'obtenir els màxims beneficis i de minimitzar els costos, prevenint i corregint deficiències i riscos de conseqüències regionals rellevants per aquestes produccions lítiques assimilades arreu amb la tecnologia de subsistència. Darrere de la sorprenent i espectacular resolució de l'actual arqueologia minera no s'arriba, en qualsevol cas, a demostrar la nostra racionalització econòmica, amb la qual cosa el valor de la investigació queda truncat i supeditat exclusivament als resultats assolits en les reconstruccions etnogràfiques o, només en els casos més comuns, simplement a les reconstruccions de processos materials (per exemple, el procés de treball miner i la seqüència de reducció lítica o cadena operativa).

L'estudi processual de l'intercanvi és objecte del mateix tipus d'interpretació formalista, com no pot ser d'altra manera i com ja hem considerat en línies precedents. Quan, en el millor dels casos, la distribució regional de material sobrepassa l'ambigüitat i la indefinició socioeconòmica dels conceptes de la difusió del sílex o de la circulació de béns (i queda inhibida i en suspens la categorització i l'agència social), l'intercanvi és concebut com un fenomen d'interès utilitari que, en última instància, hauria de respondre a la satisfacció de necessitats subsistencials sota els efectes d'un primitiu mercat regional que, com qualsevol altre, estaria organitzat per les lleis formalistes de l'oferta i la demanda. Està estès el concepte funcionalista ecològic segons el qual l'intercanvi redueix importants riscos adaptatius en subministrar la tecnologia subsistencial (energia) a regions deficitàries. Però també es reconeixen les destacades determinacions i efectes sociopolítics de l'intercanvi, com també el caràcter o funció simbòlica i mediàtica d'importants conjunts de material intercanviat, emblemes ideològics d'organització social i política.

Aquestes esdevenen dimensions de sistemes d'economia amb una valuosa significació política (tot i que transcendeixin les motivacions de la materialitat subsistencial) la rellevància de les quals només raurà en última instància processual, tant per als funcionalistes com per als marxistes, en reforçar l'escena sociopolítica originada i determinada pel tractament dels recursos subsistencials.

Aquesta economia formalista és d'aplicació general per a tota la societat primitiva que abastaria la prehistòria, tant per a les societats de bandes com tribals, si bé s'han de tenir en compte les diferències econòmiques que han caracteritzat els dos models evolucionistes de cultura.

En el marc de l'arqueologia processual, funcionalista i materialista, ecològica o marxista, els caçadors recol·lectors no produeixen la seva subsistència, sinó que se l'apropien directament de la natura; es crea així el major grau conegut de dependència de l'economia primitiva al medi ambient. L'estudi processual del paleolític comporta el major desenvolupament de l'aplicació del materialisme ecològic al subministrament, encara que de vegades disfressat de marxisme científic. En la majoria dels estudis paleolítics sobre l'aprovisionament lític, el registre arqueològic se sotmet a una enquesta ecològica. És lògic pressuposar que, si no existeix producció subsistencial, tampoc deu existir una autèntica producció lítica, així com tampoc cap tipus d'economia productiva. S'entén, en termes generals, que els caçadors recol·lectors realitzen una gestió optimitzadora dels recursos que hi ha en el seu territori d'explotació subsistencial, i acudeixen arreu a les recol·leccions superficials i minimitzen o neguen la importància o l'existència de l'explotació intensiva i excedent de tipus miner. Tot això es produeix malgrat, d'una banda, les mostres directes de l'existència d'explotacions mineres almenys des del paleolític mitjà; i de l'altra, les mostres indirectes que ens ofereixen l'estesa presència de sílex extret d'explotacions mineres o del subsòl, que conformen les indústries tallades des de temps axel·lians a causa de l'explotació de sílex fresc, conservant «l'aigua de pedrera» que no pot provenir d'explotacions superficials.

És comú que la distribució regional de sílex sigui considerada una evidència de la mobilitat

d'aquestes societats de bandes. En el context d'una economia ecològica, tal com hem dit abans (mobilitat subsistencial, proveïment integrat, transport i manteniment d'artefactes), i en els casos gens estranys de distribucions de centenars de quilòmetres des d'àrees de subministrament localitzades, bé s'hi porta a terme un intercanvi de baix nivell quantitatiu, o bé hi apareix la vaga concepció d'una circulació utilitària dels béns lítics crítics per a la supervivència en medis ecològics desigualment proveïts. Com apuntàvem, concebre la circulació utilitària de béns sense acudir a l'antropologia de l'intercanvi primitiu deixa en suspens les necessàries referències socioculturals d'aquesta difusió material. Sense producció econòmica, sense contingut social en les transferències materials entre bandes, els caçadors recol·lectors paleolítics han patit la més gran desculturalització assolida per l'ecologisme processual funcionalista o marxista.

Amb la diferència crucial que comporta l'origen de la producció de la subsistència entre les societats tribals agropecuàries des del neolític, les investigacions processuals realitzaran una versió basada en els mateixos fonaments econòmics que serà central en el discurs processual, ja que ens parlarà de l'origen primigeni de la nostra economia occidental; així com de l'origen de l'economia, atesa l'estricta dependència mediambiental de les poblacions paleolítiques. En aquests nous temps prehistòrics l'assentament permanent només ofereix un accés limitat als recursos (subsistencials) regionals. Així, quan l'autarquia com a sistema econòmic de primera importància deixa de ser possible, el subministrament lític requereix un tractament regional per aconseguir un proveïment regular de les matèries primeres necessàries per a la producció de la tecnologia subsistencial o dels mitjans de producció, això és, un transvasament de material tecnològic des dels assentaments productors als consumidors.

La mineria del sílex ens presenta els centres d'explotació de les matèries primeres òptimes, les quals eren distribuïdes via intercanvi (o comerç) des d'aquests centres de producció, quan no factories, i que eren dependents d'una organització social complexa, estratificada, on els miners neolítics europeus del sílex i d'altres ma-

terials lítics iniciaven la història del treballador alienat. Les necessitats subsistencials i la utilitat pràctica donaran sentit a tots els àmbits del subministrament i als seus aspectes socials, com ara l'aparició en aquesta època dels especialistes miners i dels artesans de la talla del sílex. S'ha de tenir sempre en compte el baix nivell de significació social dels especialistes a temps parcial documentats i, en conseqüència, la seva irrelevància històrica amb relació als especialistes a temps complet. El sentit de l'intercanvi ha estat l'utilitari: les determinacions sociopolítiques que han fet observar altres cultures materials etiquetades amb el nom de *simbòliques*, no han tocat aquest nucli de la tecnologia subsistencial que des de l'època paleolítica representen les indústries lítiques tallades, amb la qual cosa, l'hermenèutica d'aquesta cultura material encara està dominada pels principis utilitaristes, directors i tradicionals de l'arqueologia positivista. I encara que, en qualsevol cas, els artefactes intercanviats fossin artefactes lítics ideotècnics o sociotècnics, aquests seran en última instància transformables, dins el sistema d'intercanvi, en cultures materials d'utilitat pràctica, tecnològica o alimentària.

El subministrament prehistòric substantivista de l'arqueologia postprocessual

La dècada dels anys vuitanta contemplava la incidència de nous corrents del pensament antropològic en l'arqueologia occidental. Una constel·lació d'idees postestructuralistes i neomarxistes realitzaven una crítica aguda a l'economicisme materialista ecològic i històric, considerant la ideologia com la matriu de significació social que determinaria tots els valors culturals; inclosos, sens dubte, els econòmics. Aquests plantejaments culturalistes, en què la cultura apareix com un codi simbòlic de significació social, van recuperar els fonaments substantivistes de l'antropologia econòmica originats als anys cinquanta. El concepte d'economia com a estructura integrada en la cultura i socialment insituïda va obrir una escletxa fonamental en l'antropologia econòmica, alhora que es van

dissociar de manera radical les teories substantivistes de les formalistes en actiu.

El substantivisme econòmic exposa que l'economia com a estructura cultural transcendeix les banalitats ecològiques i subsistencials a les quals apareix associada dins l'antropologia i l'arqueologia materialista; transcendeix l'instrumentalisme extrasomàtic d'adaptació en què, en última instància, funcionalista o marxista, hi trobava una única justificació. Davant les anàlisis d'economia ecològica, eren estrictament necessàries les exploracions socioeconòmiques que busquessin no ja les implicacions socials d'una economia que era gairebé exògena a la cultura o al capdamunt de la determinació estructural, sinó que explicitessin les manifestacions materials de l'economia com a expressió ideològica de motivacions socials.

Entre totes les escenes de subministrament, han estat els estudis de l'intercanvi els que han desfet els nusos formalistes i els que han obert les noves vies d'estudis de proveïment, com ja hem anunciat prèviament. En les dues darreres dècades, l'intercanvi ha estat observat de manera interessada com a immers en l'organització sociopolítica. Això ha permès apreciar que els significats dels costos i els beneficis, de l'oferta i la demanda, eren relatius i situacionals i condicionats pel medi social i polític prevalent. Amb aquestes perspectives es diferenciaven dos contextos socioeconòmics primitius: un de subsistencial, domèstic i autàrquic per natura es diferenciava d'un altre de públic, polític i excedent. Amb relació a aquest últim, l'antropologia estructuralista i neomarxista ens parlava de les economies de béns de prestigi, economies de riquesa; sistemes d'alta producció destinada a l'intercanvi regional, i que conformen literalment una economia política. Relacionat amb això, l'escola interaccional plantejava els models de centre-perifèria, els sistemes mundials d'interacció, la interacció entre iguals. Lluny de les primeres anàlisis formals de les distribucions regionals, eren estrictament necessaris els estudis contextuals i integrats de l'intercanvi en relació als sistemes de producció, distribució i consum que, més enllà de classificar els patrons distribucionals en referència als models de l'intercanvi primitiu (reciprocitats, redistribucions, etc.), contemplassin els processos de canvi, l'estabili-

tat, les raons de desenvolupament, els règims de valor i el col·lapse dels sistemes d'intercanvi per tal d'obrir-nos, així, les finestres cap a la societat i la política.

L'economia és una de les esferes culturals de major interès social, i no ja per la reproducció biològica natural que permet la producció subsistencial (sempre, per suposat, socialment determinada), sinó especialment per la reproducció social que fa possible gestionar, per l'escenari de creativitat social que genera. L'estudi de l'economia permetria un accés directe a les pautes socials en funcionament. Existeixen dues grans esferes d'interès social en l'economia primitiva: la que engloba les motivacions domèstiques de la subsistència, una economia de suficiència autàrquica; i la que ve determinada per les motivacions extradomèstiques o polítiques, que ens presenta un escenari d'economia regional de riquesa basada en l'excedent de qualsevol producció biòtica o abiòtica de cultura material, alimentària o no perible. Els interessos socials de l'economia domèstica reforcen l'ordre social de parentesc, mentre que l'economia política permet crear una societat sobreposada al parentesc i superar els seus límits locals per instal·lar-se en l'altra; això és, crear una societat extraparental i regional on s'origina i es desenvolupa una política que implicarà les grans esferes regionals d'interacció. Aquest marcat contrast entre l'economia domèstica de subsistència autàrquica i l'economia política de riqueses regionals, on l'excedent té un sentit socioeconòmic i cultural, és visible en una anàlisi relacional entre les finalitats i els mitjans de producció, distribució i consum en l'economia lítica, on el subministrament és un àmbit integrat de producció i distribució.

Les finalitats de l'economia domèstica primitiva, tant lítica com de qualsevol recurs, són la producció autosuficient de béns d'ús per a la funció utilitària, pràctica i domèstica, que per excel·lència serà la producció subsistencial (estris de treball o mitjans de producció), la producció per a l'ús i per al consum domèstic. Al contrari, les finalitats de l'economia política són la producció d'excedents per a l'intercanvi. Es tracta de la producció intensiva (excedents) i especialitzada (artesanies) per servir béns d'intercanvi a la interacció regional, béns d'intercanvi

o mercaderies primitives que són veritables recursos mediàtics de contingut sociopolític i d'incidència regional. És aquesta economia política el que fa créixer l'economia domèstica en transcendir cap a objectius sociopolítics regionals, amb la qual cosa serà aquesta economia política i la de l'excedent la que dirigeixi els rumbos sociopolítics rellevants de la història primitiva.

És convenient precisar que l'arqueologia postprocessual considera els artefactes objecte de proveïment no només com a recursos o matèries primeres, sinó pròpiament com a cultura material, ja que les produccions a les àrees font (per exemple nuclis, esclats, làmines, destrals, etc.) són productes econòmics propis d'aquests centres de producció que van ingressar com a tals en els sistemes d'intercanvi; una concepció que atorga una revalorització cultural dels objectes lítics del subministrament més enllà del limitat concepte de suport lític, que en les fonts deixaren de ser matèries primeres en un sentit estricte. Davant la descontextualització de les habituals concepcions presentistes de l'intercanvi utilitarista de l'arqueologia processual, en el concepte postprocessual de l'intercanvi no s'identifica res de l'utilitarisme subsistencial, sinó la voluntat cultural del contingut social que transmet: abans que la tecnologia subsistencial o mitjans de producció, la parafernàlia és una de les principals àrees de la cultura material de l'intercanvi, però en qualsevol cas, es tracta de béns d'un ús distanciat de les necessitats subsistenciais.

En aquesta línia de l'antropologia culturalista de l'economia primitiva podem establir dues economies que participen del subministrament de béns lítics: els sistemes de proveïment domèstic i els de proveïment polític. El sistema domèstic només s'interessa per l'aprovisionament autosuficient (per això les seves produccions són locals) i per satisfer necessitats immediates; seran produccions *ad hoc* i oportunistes. L'explotació de dipòsits superficials de sílex i d'altres tipus de recursos anàlegs disponibles (explotació no intensiva sinó discontinua i circumstancial, habitualment integrada en altres activitats domèstiques d'explotació del medi) proporcionarà als assentaments conjunts materials de major o menor envergadura, en relació amb la presència i el desenvolupament dels sis-

temes polítics d'aprovisionament que coexisteixin. El subministrament agenciat políticament mitjançant explotacions mineres locals i/o l'arribada de cultura material minada per mitjà de l'intercanvi, tal com ho considerem a continuació, oferirà sempre sobrades existències materials per cobrir les necessitats subsistencials o de tipus domèstic.

Els sistemes de subministrament polític són presents quan a la cultura material en qüestió se li assigna una qualitat cultural d'interès social extradomèstic per constituir objectes materials i elements mediàtics que participen dels interessos sociopolítics. Abans que una producció extensiva i domèstica per al consum propi i local, tindrem una producció intensiva i especialitzada d'excedents per a l'intercanvi regional. El proveïment estarà llavors fonamentat en produccions i sistemes de distribució d'incidència regional. Les produccions especialitzades de cultura material (tant a les àrees font com als assentaments) i el seu intercanvi seran fenòmens regionals. L'especialització a temps parcial, que no ha jugat cap paper rellevant en els plantejaments evolucionistes de l'arqueologia processual, apareix llavors revaloritzada i en la base de la promoció política primitiva. Els assentaments miners no impediran l'intercanvi atesa la seva riquesa material en sílex, ja que les mines, abans que pensades per a l'autoproveïment, ho són per a la producció d'excedents per a l'intercanvi i per proporcionar, així, avantatges socials abans que materials o purament econòmics. Les produccions lítiques d'aquests assentaments miners els permetien afrontar demandes socials regionals de l'intercanvi i beneficiar-se, en termes socials, d'aquesta transferència de material. L'intercanvi de sílex extret d'explotacions mineres autòctones per altres espècies regionals d'un recurs comparable posa en evidència, de manera clara, que darrere la transacció material existeixen motivacions de tipus socioeconòmic diferent de la idea formalista.

Les teories substantivistes de l'economia primitiva, avui en dia desenvolupades des del neomarxisme i el postestructuralisme, indiquen que són aquestes economies regionals de riquesa i de fonamentació sociopolítica les que tenen una

rellevància social de transcendència històrica, i no les economies de subsistència i d'incidència local, autosuficients i de fonamentació social domèstica. Aquests sistemes econòmics de produccions intensives i especialitzades per a l'intercanvi regional van crear escenaris privilegiats per al desenvolupament sociopolític primitiu. Aquestes economies de riquesa constitueixen actualment fenòmens clau per comprendre l'organització i els processos socials de la història primitiva, enfrontades a les explicacions ecològicoculturals de l'arqueologia processual.

Des d'aquestes noves apreciacions culturalistes, les societats de bandes de caçadors recol·lectors es presenten amb economies productives en sentit ple, i amb un interès polític en l'economia que els permetria originar el fenomen neolític amb totes les seves conseqüències històriques. Les seves economies, així com els seus sistemes de subministrament, són també domèstiques i polítiques, i en aquestes últimes són presents tant les produccions intensives de tipus miner com l'intercanvi regional a grans distàncies. Aquestes economies polítiques van permetre, sota una economia domèstica de subsistència basada en la cacera i en la recol·lecció, que aquestes senzilles societats de bandes experimentessin l'intercanvi en règim de reciprocitat generalitzades, equilibrades i estratificades; i que arribessin a transformar-se fins i tot en cabdillatges i practicar l'intercanvi redistributiu.

Les societats tribals agropecuàries representaran l'epíleg de la història primitiva i de la prehistòria, i l'economia política manifesta un creixement exponencial en correspondència amb el desenvolupament polític de l'època. Les grans mines de sílex són de la prehistòria recent, especialment neolítiques; i l'intercanvi permetrà una àmplia difusió regional de béns lítics, ja sigui des de sistemes de reciprocitat (en època neolítica) o de redistribució (en èpoques posteriors). L'economia política primitiva del sílex ens portarà al llindar de les economies polítiques estatals, on també trobarem produccions lítiques de sílex que participen d'aquests interessos sociopolítics, des dels estadis antics als moderns, on els excedents ja tenen altres significacions socials allunyades de les primitives.

Résumé

Les archéologies sur l'approvisionnement du silex dans la Préhistoire

L'objet de ce travail est montrer la constitution anthropologique et la résolution archéologique des principales versions d'études qui concernent l'approvisionnement de ressources lithiques en Préhistoire. L'intérêt essentiel est réaliser un exercice de critique post-processual aux études actuelles fonctionnalistes et matérialistes en active. Dans ce sens, on contraste les théories anthropologiques de l'économie primitive et leur projection dans les études archéologiques sur l'approvisionnement en matières premières lithiques, en formulant une simple critique substantive au formalisme économique dominant, avec l'objectif de récupérer la nature socioculturelle de ces activités économiques préhistoriques, aujourd'hui incluses dans déterminations matérialistes écologiques.

Resumen

Las arqueologías del suministro prehistórico de sílex

El interés de este trabajo es mostrar la constitución antropológica y la resolución arqueológica de las principales versiones de los estudios sobre el suministro de recursos líticos en la prehistoria, con el interés básico de realizar un ejercicio de crítica post-procesual de los estudios funcionalistas y materialistas en activo. En este sentido, contrastaremos las teorías antropológicas de la economía primitiva y su proyección en los estudios arqueológicos sobre el aprovisionamiento lítico, llevando a cabo una sencilla crítica substantivista al formalismo económico imperante, con el fin de recuperar la naturaleza sociocultural de estas actividades económicas prehistóricas, hoy en día especialmente subsumidas en determinaciones materialistas ecológicas.

Referències bibliogràfiques

- APPADURAI, A. (ed.) (1986). *The social life of things. Commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ARNOLD, J. E. (ed.) (1992). *Stone Tool Procurement, Production and Distribution in California Prehistory*. Institute of Archaeology. Los Angeles: University of California.
- BAILEY, G. (ed.) (1983). *Hunter-Gatherer Economy in Prehistory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAILEY, G. (ed.) (1983). *Hunter-Gatherer Economy in Prehistory: a European Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAUGH, T. G.; ERICSON, J. E. (ed.) (1994). *Prehistoric Exchange Systems in North America*. Nova York: Plenum Press.
- BERNABEU, J.; OROZCO, T.; TERRADAS, X. (ed.) (1998). *Los recursos abióticos en la prehistoria. Caracterización, aprovisionamiento e intercambio*. València: Universitat de València.
- BIRO, K. T.; DOBOSI, U. T. (ed.) (1991). *Lithotheca. Comparative Raw Material Collection of the Hungarian National Museum*. Budapest: Hungarian National Museum.
- BIRO, K. T. (1998). *Lithic implements and the circulation of raw materials in the Great Hungarian Plain during the Late Neolithic Period*. Budapest: Hungarian National Museum.
- BOSTYN, F.; LANCHON, Y. (dir.) (1992). *Jablins le Haut Château (Seine-et-Marne). Une minière de silex au Néolithique*. Documents d'Archéologie Française. Paris: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme.
- BRADLEY, R.; EDMONDS, M. (1993). *Interpreting the axe trade. Production and exchange in Neolithic Britain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BEOWN, A. G.; EDMONDS, M. R. (ed.) (1987). *Lithic analysis and later British prehistory*. British Archaeological Report, British Series 162. Oxford.
- BRUMFIELD, E.; EARLE, T. (ed.) (1987). *Specialisation, exchange and complex societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BUTLER, B. M.; MAY, E. E. (ed.) (1984). *Prehistoric Chert Exploitation: Studies from the Midcontinent*. Occasional Paper 2, Centre for archaeological investigations. Carbondale: Southern Illinois University.
- CARR, J. P. (ed.) (1994). *The Organisation of North American Prehistoric Chipped Stone Tool Technologies*. Michigan: Ann Arbor.
- CHAMPION, T. C. (ed.) (1989). *Centre and Periphery: Comparative Studies in Archaeology*. Londres: Unwin Hyman.
- CHURCH, T. (1994). *Lithic Resource Studies: a Sourcebook for Archaeologist*. Special Publication 3, Lithic Technology. Oklahoma: Department of Anthropology, University of Tulsa, Tulsa.
- DALTON, G. (ed.) (1967). *Tribal and Peasant Economies*. The Natural History Press. Nova York: Garden City.
- D'ALTROY, T.; EARLE, T. (1985). «Staple Finance, Wealth Finance and Storage in the Inca Political Economy». *Current Anthropology*, 26, p. 187-206.
- DEMARS, P. Y. (1982). *L'Utilisation du Silex au Paléolithique Supérieur*. Paris: CNRS.

- DI LERNIA, S.; GALIBERTI, A. (1993). *Archeologia Mineraria della selce nella Preistoria. Definizioni, potenzialità e prospettive della ricerca*. Firenze: Edizioni all'insegna del Giglio.
- EDMONDS, M. (1995). *Stone tools and society. Working stone in Neolithic Bronze Age Britain*. Londres: B. T. Batsford Ltd.
- ELLIS, C. J.; LOTHROP, J. C. (ed.) (1989). *Eastern Paleoindian Lithic Resources Use*. Boulder: West View Press.
- ERICSON, J. E.; BAUGH, T. G. (ed.) (1993). *The America Southwest and Mesoamerica. Systems of Prehistoric Exchange*. Nova York: Plenum Press.
- ERICSON, J. E.; EARLE, T. R. (ed.) (1982). *Contexts for Prehistoric Exchange*. Nova York: Academic Press.
- ERICSON, J. E.; PURDY, B. A. (ed.) (1984). *Prehistoric Quarries and Lithic Production*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GAMBLE, C. (1990). *El poblamiento Paleolítico de Europa*. Barcelona: Crítica.
- GAXIOLA, M.; CLARK, J. E. (ed.) (1989). *La obsidiana en Mesoamérica*. Instituto de Investigaciones Antropológicas. México: Universidad Nacional Autónoma de México. (Colección científica, serie Arqueología 176).
- GOODYEAR, A. C. (1979). *A Hypothesis for the Use of Cryptocrystalline Raw Materials among Paleo-Indian Groups of North America*. Research Manuscript Series 156, Institute of Archeology and Anthropology. Columbia: University of South Carolina.
- HESTER, T. R. (ed.) (1978). *Archaeological Studies of Mesoamerican Obsidian*. Socorro: Ballena Press. (Studies in Mesoamerican Art, Archaeology and Ethnohistory No. 3).
- HESTER, T. R.; SHAFER, H. J. (ed.) (1991). *Maya stone tools: selected papers from the Second Maya Lithics Conference*. Madison: Prehistory Press. (Monographs in World Archaeology 1).
- HIRTH, K. G. (ed.) (1984). *Trade and Exchange in Early Mesoamerica*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- HOLGATE, R. (1991). *Prehistoric Flint Mines*. Princes Risborough: Shire Publications.
- HUGHES, R. E. (ed.) (1990). *Current Directions in California Obsidian Studies*. Berkeley: University of California. (Contributions of the University of California Archaeological Research Facility 48).
- INGOLD, T.; RICHES, D.; WOODBURN, J. (ed.) (1988). *Hunters and Gatherers 1. Property, power and ideology*. Oxford: Berg.
- INGOLD, T.; RICHES, D.; WOODBURN, J. (ed.) (1988). *Hunters and Gatherers 2. Property, power and ideology*. Oxford: Berg.
- JOHNSON, J. K.; MORROW, C. A. (ed.) (1987). *The Organisation of Core Technology*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- KAZANOWSKA, M. (1985). *Rohstoffe, Technik und Typologie der Neolithischen Feuersteinindustrien im Nordteil des Flussgebietes der Mitteldonaue*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KAZANOWSKA, M.; KOZŁOWSKI, J. K. (1986). *Gomolava – chipped stone industries of Vinca Culture*. Warszawa: Uniwersytet Jagielloński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- KUNCHEV, K. S.; NACHEV, I. K.; CHOLAKOV, N. T. (ed.) (1984). *III Seminar in Petroarchaeology*. Plovdiv: University of Plovdiv «Parsi Hilendarski», Institute of Archaeology with a Museum, Bulgarian Academy of Sciences.
- LEACOCK, E.; LEE, R. B. (ed.) (1982). *Politics and History in Band Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LEACH, F.; DAVIDSON, J. (ed.) (1982). *Archaeological Studies of Pacific Stone Resources*. Oxford: British Archaeological Report, International Series 104.
- LECH, J. (ed.) (1995). *Archaeologia Polona, Vol. 33. Special Theme: Flint Mining, dedicated to the Seventh International Flint Symposium*. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology, Polish academy of Sciences.
- LEMONNIER, P. (1993). *Technological Choices. Transformation in material cultures since the Neolithic*. Londres: Routledge.
- LUEDTKE, B. E. (1992). *An Archaeologist Guide to Chert and Flint*. Institute of Archaeology. Los Angeles: University of California.
- MENU, M.; WALTER, P. (ed.) (1992). *La pierre préhistorique*. Acta du séminaire du Laboratoire de Recherche des Musées de France, 13-14 décembre 1990. Paris: Laboratoire de Recherche des Musées de France.
- MONTET-WHITE, A.; HELEN, S. (ed.) (1991). *Raw Material Economies Among Prehistoric Hunter-Gatherers*. University of Kansas, Publications in Anthropology 19. Kansas: Lawrence.
- PELEGRI, J.; RICHARD, A. (ed.) (1995). *Les mines de silex au Néolithique en Europe. Avancées récentes*. Documents Préhistoriques, 7, CTHS, Nancy.
- PÉTREQUIN, P.; PÉTREQUIN, A. H. (1994). *Ecologie d'un outil: la hache de pierre polie au Irian Jaya (Indonésie)*. Monographies du CRA, CNRS.
- PRICE, D. P.; BROWN, J. A. (ed.) (1985). *Prehistoric hunter-gatherers: the emergence of cultural complexity*. San Diego: Academic Press.
- RAMOS-MILLÁN, A.; BUSTILLO, M. A. (ed.) (1997). *Siliceous Rocks and Culture*. Granada: Universidad de Granada.
- RENFREW, C.; CHERRY, J. (ed.) (1986). *Peer Polity Interaction and Socio-Political Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROSEN, S. A. (1997). *Lithics after the Stone Age. A Handbook of Stone Tools from the Levant*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- ROWLANDS, M.; LARSEN, M.; KRISTIANSEN, K. (ed.) (1987). *Centre and Periphery in the Ancient World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SAHLINS, M. (1997). *Economía de la Edad de Piedra*. Madrid: Akal.
- SCARRE, C.; HEALY, F. (ed.) (1993). *Trade and Exchange in Prehistoric Europe*. Oxbow Monograph 33.
- SCHILD, R.; SULGOSTOWSKA, Z. (ed.) (1997). *Man and Flint*. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences.
- SCHOFIELD, A. J. (ed.) (1995). *Lithics in Context. Suggestions for the Future Directions of Lithic Studies*. Londres: Lithic Studies Society, Occasional Paper n. 5.
- SHEPHERD, R. (1980). *Prehistoric Mining and Allied Industries*. Londres: Academic Press.
- SHERIDAN, A.; BAILEY, G. (ed.) (1981). *Economic Archaeology*. Oxford: British Archaeological Report, International Series 5.
- SIEVEKING, G. de G.; HART, J. (ed.) (1987). *The Scientific Study of Flint and Chert*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SIEVEKING, G. de G.; NEWCOMER, M. H. (ed.) (1987). *The human uses of flint and chert*. Cambridge: Cambridge University Press.
- STAFFORD, M. (1999). *From Forager to Farmer in Flint. A Lithic Analysis of the Prehistoric Transition to Agriculture in Southern Scandinavia*. Aarhus: Aarhus University Press.
- TORRENCE, R. (1986). *Production and exchange of stone tools*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TORRENCE, R. (ed.) (1989). *Time, Energy and Stone Tools*. Cambridge: Cambridge University Press.

- VEHIK, S. C. (ed.) (1984). *Lithic Resource Procurement: Proceedings from the Second Conference on Prehistoric Chert Exploitations*. Occasional Papers 4. Carbondale: Centre for Archaeological Investigations, Southern Illinois University at Carbondale.
- WEIGANG, D. C.; GWYNNE, G. (ed.) (1982). *Mining and Mining Techniques in Ancient Mesoamerica*. Anthropology VI (1-2).
- WILSEN, E. (ed.) (1972). *Social Exchange and Interaction*. Ann Arbor: University of Michigan Museum of Anthropology, Anthropologies Papers.
- YOUNG, D.; BONNICHSEN, R. (1985). *Understanding Stone Tools: a Cognitive Approach*. Orono: University of Maine, Centre for the Study of Early Man.
- ZIMMERMANN, A. (1995). *Austauschsysteme von Silexartefakten in der Bandkeramik Mitteleuropas*. Bonn: Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Band 26.

Antonio Ramos Millán és professor de prehistòria a la Universitat de Granada. La seva especialització en el subministrament prehistòric de recursos lítics s'inicia a principis dels anys vuitanta en l'àmbit de la reconeguda escola polonesa d'arqueologia minera, que va servir de base per a la preparació de la seva tesi doctoral. Des de llavors, ha organitzat el *Vth International Flint Symposium* (1991) i ha dirigit diversos projectes d'investigació, entre els quals destaca l'excavació de la primera mina prehistòrica de sílex reconeguda a Espanya: La Venta, a Orce (Granada). És autor d'una abundant obra literària, exposicions i videografies arqueològiques sobre aquestes matèries.

Títol original: *Las arqueologías del suministro prehistórico de sílex*
Traducció de Ferran Borrell i Tena

